

УДК 371.214.46:94

І.П. Нікітіна

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІТНЬОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ПРОФІЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ КЛАСІВ

Зроблено спробу зазначити шляхи поліпшення ефективності літньої навчальної практики у профільних суспільно – гуманітарних класах. Визначені шляхи, які допоможуть зробити навчальні екскурсії більш ефективними.

Ключові слова: літня навчальна практика, профільні суспільно – гуманітарні класи, екскурсії.

Сделано попытку определить пути повышения эффективности летней учебной практики в профильных общественно – гуманитарных классах. Определены пути, которые помогут сделать учебные экскурсии более эффективными.

Ключевые слова: летняя учебная практика, профильные общественно – гуманитарные классы, экскурсии.

The attempt is done to analyse the state of holding excursions during summer educational practice in specialized social and humanitarian forms. Means which will help to make the excursions more effective are pointed out.

Key words: summer educational practice, specialized social and humanitarian forms, excursions.

Актуальність проведення літньої навчальної практики зі становленням профільної освіти в школах України не викликає сумніву, адже вона розкриває учням зв'язок рідного села, міста з великою Батьківщиною; допомагає застосовувати отримані на уроках вміння та навички на практиці. Сьогодні у профільних класах великого значення набуває літня навчальна практика, під час якої необхідно проведення екскурсій. Ще у 90-х роках ХХ ст. у Державному комітеті СРСР з народної освіти з'явилися рекомендації «Про проведення комплексних навчально – тематичних екскурсій». У цьому документі говорилось про дозвіл проведення комплексних 1 - 7 - денних навчально-тематичних екскурсій. На той час вже було бажано використовувати можливості комп'ютерних класів навчальних закладів. Організаторами цієї діяльності повинні стати станції юних туристів та інші навчально – виховні заклади народної освіти. Оплата за проведення передбачалася за рахунок бюджетних та спеціальних коштів [6, с. 36].

Аналіз актуальних досліджень. Особливе місце в історіографії цього питання займають роботи з теорії – особистісно – орієнтовного навчання щодо побудови особистісно – значущих проблемних ситуацій С.І. Подмазіна [7], В.В.Серікова [9] та ін., продуктивного навчання Калмиков З.І. [4], Кабанова – Меллер Є.Н. [3], реалізації компетентнісного підходу в освіті [8]. Однак, в наш час поза увагою дослідників залишилося питання методичного забезпечення екскурсій під час літньої навчальної практики.

Мета даного дослідження: показати безперервність навчання та виховання завдяки літній навчальній практиці, необхідним елементом якої є індивідуалізація навчального та виховного процесів.

Виклад основного матеріалу. Зазначаємо, що у сучасній Україні гостро стало питання профільної освіти. Особлива увага приділена проведенню літньої навчальної практики та екскурсій. Це дає змогу поглибити знання з профільних предметів, які вони отримали під час навчального року. Згідно листу МОНУ № 1/9 – 97 «Про порядок проведення екскурсій і навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів» від 07.03.2001 р. в

середніх школах проводяться навчальні екскурсії та навчальна практика з базових дисциплін, які запроваджуються з метою реалізації завдань загальної середньої освіти щодо посилення практичної спрямованості навчально – виховного процесу, професійно – орієнтаційної роботи з учнями, підготовки їх до активної трудової діяльності, залучення до суспільно – корисної праці [1, с.496 - 497].

Навчальну практику учнів 5 – 8 - х класів та 10 - х класів рекомендовано проводити у літній період з 21 травня по 12 червня протягом 10 днів у 5 – 6 - х класах по 3 години на день, 7 – 8 - х класах – по 4 години, у 10 – х класах по 5 годин. Вищезгаданий лист МОН містить список рекомендованих заходів, але в той же час дозволяє навчальним закладам змінювати й доповнювати.

Навчальна практика дає можливість відійти від класно – урочної форми навчання, використовувати індивідуальні та колективні (у тому числі групові) методи навчання, розробляти краєзнавчі напрями початкової діяльності учнів. Під час практики вчитель може більш ефективно, ніж в основний навчальний час проводити спостереження, досліди, дискусії, екскурсії, може приділити увагу виготовленню наочних посібників, карт, стендів, стіннівок. Практика надає можливість апробувати нові педагогічні технології, провести педагогічні експерименти, використати цікаві форми навчання для підвищення внутрішньої мотивації учнів у процесі вивчення історії. Під час практики доцільним є виростання особистісно - орієнтованих методів і форм навчання, а для цього необхідно враховувати інтереси дітей, надавати їм свободу вибору та зміни діяльності, створювати стосунки співробітництва між учасниками педагогічного процесу, надавати додаткові можливості для самовираження, самоствердження, самовизначення та самореалізації; здійснювати індивідуальний підхід до учнів, підбираючи таку діяльність, в якій школяр може проявити себе й розкрити свої здібності; розвину впевненість школяра в собі [2, с.3].

Для проведення навчальної практики залучаються педагогічні працівники в межах їх річної тарифікації з урахуванням навчальних програм та характеру практики. Заняття обліковуються в класних журналах. Навчальна праця учня оцінюється за загальними критеріями початкових досягнень і враховується при виведенні підсумкових річних оцінок. Під час практики учні мають змогу підвищити свої оцінки.

Навчальну практику можна проводити у вигляді літньої школи старшокласників. Це тимчасове об'єднання всіх суб'єктів навчально – виховного процесу майбутньої профільної школи. Створюється на добровільних засадах на базі закладу освіти (III ступеня). Літня школа – це школа самовизначення [9, с. 11]. Мета літньої школи: забезпечення мотиваційного середовища щодо усвідомленого вибору профільності навчання; формування культури, самостійності старшокласників; спільне між учнями, вчителя-

ми та батьками обговорення системи роботи в літній школі; формування позитивного іміджу школи; написання науково – дослідницьких робіт; створення та захист індивідуальних та спільних проектів; поглиблення знань з профільних предметів завдяки екскурсіям, історико-краєзнавчим походам та експедиціям; ознайомлення з азами майбутньої професії, завдяки проведенню музейної, архівної чи археологічної практики; індивідуальні заняття з обдарованими учнями.

Проведення початкової практики з історії сприятиме повнішій реалізації розвиваючого і виховного компонента історичної освіти. Під час практичних занять є можливість ознайомлення учнів з історичними пам'ятками рідного краю, залучення школярів до культурної спадщини загальнолюдського й національного значення. Такі заходи допоможуть учням відчувати власну належність до певної соціокультурної спільноти, осмислити історію рідного краю в контексті світової історії, сформувати активну життєву позицію, підвищити рівень національної й громадської самосвідомості.

Практична спрямованість занять ефективно сприятиме перетворенню теоретичних базових знань зі шкільного предмета в індивідуальні навички й особистісні переконання учнів [2, с. 3 - 4]. Під час навчально – виробничої практики учні можуть залучатись до різних видів суспільно корисної праці: самообслуговування, посиленої участі у благоустрої початкового закладу, реставрації книг, виготовлення наочних посібників, охорони пам'ятників історії та культури, проведення екскурсій для молодших школярів тощо. При організації навчальної практики враховується зміст навчальних програм, профільність навчання.

Велику увагу під час літньої навчальної практики треба приділяти екскурсіям. Це один з найкращих шляхів пізнання проведення з найважливіших позаурочних форм організації навчання, яка активізує інтерес і сприйняття учнів у засвоєнні матеріалу. Під час екскурсій відбувається цілеспрямоване вивчення реальної дійсності свого краю, учні одержують уявлення про історичні та культурні об'єкти, процеси та явища; порівнюють їх, виокремлюють ознаки, риси подібності та відмінності, встановлюють зв'язки між історичними об'єктами, виробляють вміння та навички, одержують нові знання. Вивчення своєї місцевості під час екскурсій сприяє вихованні патріотизму, любові до рідного краю, інтересу до практичної діяльності місцевого населення, формує знання, необхідні для майбутньої практичної діяльності.

Значення екскурсій полягає в реалізації краєзнавчого принципу у вивченні історії. Краєзнавство є одним із потужних способів залучення учнів до активної науково-пізнавальної та суспільно-корисної діяльності. В основу шкільного краєзнавства покладено думку про те, що близьке є більш ясным та зрозумілим, ніж далеке. Зміст краєзнавства полягає в докладно-

му та всебічному вивченні своєї місцевості. роке використання краєзнавчого принципу зобов'язує вчителя добре знати рідний край і проводити активне дослідження своєї місцевості. Заняття краєзнавством істотно змінює стиль роботи вчителя, поглиблює його знання, підвищує педагогічну майстерність, відкриває можливість для вчителя займатися науковою діяльністю та залучати до неї учнів. На це націлює й програма в якій, зокрема, зазначається, що в результаті навчання історії учні повинні оцінювати, роль і місце свого краю в історичному минулому Батьківщини.

Навчальна екскурсія — це форма організації навчально-виховної роботи, що дає змогу організувати спостереження й вивчення різних явищ, предметів, процесів у природних умовах, на виробництві, в закладах культури тощо. Її мета: використання теоретичних знань на практиці, засвоєння опорних понять, випереджальне вивчення навчального матеріалу тощо, формування образних уявлень про практичний досвід, ознайомлення з фактами, суть яких розкривається на уроках.

Необхідно зазначити, що екскурсії в школі бувають: 1. Навчальні (пов'язані з вивченням програмного матеріалу); 2. Позапрограмні. Звернемось до програмних екскурсій. В залежності від характеру об'єкта їх можна поділити на три види: по музейним експозиціям; по історичним та пам'ятним місцям; історико-виробничі.

За місцем у навчально-виховному процесі екскурсії поділяються на: вступні (на початку вивчення теми або розділу програмного матеріалу); проміжні (у процесі вивчення теми або розділу програмного матеріалу); заключні (наприкінці вивчення теми, розділу). Поділ екскурсій на чітко визначені групи на практиці має дещо умовний характер. Екскурсії, які поєднують ознаки декількох груп, називаються комплексними. Однак правильна класифікація має велике значення для діяльності спеціалістів з екскурсійної справи, оскільки чітка систематизація забезпечує умови для кращої організації, спеціалізації, вищої ефективності роботи. Плануючи екскурсію вчитель повинен передбачити такі структурні елементи: Вступне слово вчителя або вступна бесіда з учнями; самостійна робота учнів; форма звіту учнів; перевірка виконання самостійної роботи; узагальнююча бесіда.

Метою будь-якої екскурсії є збагачення екскурсантів певними враженнями (головним чином зоровими) за допомогою демонстрації задалегідь відібраних об'єктів на місцевості. Тому велике значення для успіху екскурсії має не лише відбір, а й правильний показ екскурсійних об'єктів. Показ на екскурсії — це система цілеспрямованих дій екскурсовода й екскурсантів, яка передбачає не тільки наукове, але й ефектне здобуття зорової інформації з об'єкту. Ефектний показ вимагає дотримання таких умов: правильний вибір точок показу, правильний вибір часу показу, можливість відволікти увагу екскурсантів від об'єктів, дале-

ких від теми екскурсії, використання руху екскурсантів як методичного прийому при показі, певний рівень досвіду екскурсовода, володіння методикою підготовки й проведення екскурсій, готовність і бажання екскурсантів спостерігати й вивчати об'єкт.

Виділяють три рівні показу: попередній огляд (орієнтування екскурсантів у просторі), виділення об'єкту з сукупності інших, детальне спостереження об'єкту. Показ як найважливіший елемент екскурсії, її зорова основа, має такі характерні риси: активність — показ передбачає цілеспрямоване спостереження об'єкту (вивчення, дослідження); це процес, що вимагає активних дій екскурсовода й екскурсантів; логічна послідовність — кожний наступний об'єкт є сходинкою до розкриття теми, це визначає місце об'єкту серед інших, черговість показу; пануюче значення — без показу немає екскурсії, об'єкти є вирішальним доказом, зоровим аргументом висунутих екскурсоводом положень; визначальна роль — для більшості екскурсій показ випереджує, стимулює розповідь; сюжетність — в тематичних екскурсіях простежується чітка сюжетна лінія, яка поєднує елементи показу; парадоксальність — екскурсант у ході показу бачить більше того, що на даний момент знаходиться перед його очима, екскурсовод створює такі умови показу, щоб екскурсант побачив більше, ніж під час самостійного спостереження об'єкту.

Ефективність екскурсії значною мірою визначається вмінням екскурсовода показати об'єкт, використовуючи переваги наочності. Задача розповіді на екскурсії — доповнити прогалини зорового ряду, тобто коментувати, пояснювати побачене, а також реконструювати, відновлювати те, чого не може бачити екскурсант.

Будь-яка екскурсія побудована на сполученні двох головних елементів — показу екскурсійних об'єктів і розповіді про них. Співвідношення показу і розповіді не є незмінними для всіх видів і тем екскурсії. Причини таких змін — це різний зміст екскурсій у залежності від особливостей аудиторії, забезпеченості даної теми об'єктами, ступеню їх збереженості, складностей спостереження і розуміння.

Висновки. Таким чином, використання екскурсій під час літньої навчальної практики дає великі можливості у профільних класах, але й потребує чіткої підготовки від вчителя. Готуватися до проведення навчальних екскурсій необхідно ще на початку навчального року: спланувати теми за якими треба провести екскурсії, підготувати необхідний матеріал задалегідь, провести навчання екскурсоводів, які будуть допомогати під час всієї навчальної практики.

Перспективи подальших досліджень. Дана розвідка лише окреслила окремі актуальні питання пов'язані з методикою організації літньої

навчальної практики у профільних класах загальноосвітніх шкіл. Подальшого дослідження потребують інші аспекти даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник вчителя історії та правознавства. / Автори - упорядники Галегова О.В., Нікітіна І.П. - Х.: Ранок, 2006. - 596 с.
2. Історія: Методичні рекомендації щодо проведення початкової практики / В.О.Єфімова, Н.І Пономарьова. - ТОВ « РАНОК - НТ », ТОВ « АРТ - ЛТД », Вид.гр. « Основа » 2004. - 144 с.
3. Кабанова - Меллер Е.Н. Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся. М.: Просвещение, 1968. - 240 с.
4. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. - М.: Педагогика, 1981.- 284 с.
5. Літня школа. Нова організаційна модель освіти старшокласників / Н. Аніскіна, О.Тимошук, О.Чорна. - К.: Ред. Загальнопед. газ., 2005. - 112с.
6. О проведении комплексных учебно-тематических экскурсий. // Преподавание истории в школе. - №3. - 1990. - С. 36-39.
7. Подмазин С.И. Личностно - ориентированное образование: Социально - философское исследование. - Запорожье: Просвіта, 2000. - 310 с.
8. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328 с.
9. Сериков В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. - М.: Издательская корпорация «Логос», 1999. - 180 с.